DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

DTU Bibliotek Danmarks Tekniske Universitet | Anker Engelunds Vej 1 2800 Kgs. Lyngby | Tlf. 45 25 72 50 | bibliotek@dtu.dk www.bibliotek.dtu.dk

S. Jørgensen,

Angrebene paa de danske Brugsforeninger.

INDUSTRI-
FORENINGEN.

334(489) fpr gl

1893.

82 15

Angrebene

paa

De danske Brugsforeninger.

Fornødne Anmærkninger

til

Hr. Fr. Vetts Foredrag

i Handels- og Kontoristforeningen i Kjøbenhavn den 2. Februar og i Nationaløkonomisk Forening den 14. Marts 1893.

Af

Severin Jørgensen,

Fmd. for Fællesforeningen af jyske Brugsforeninger.

INDUSTRI-
FORENINGEN.

Kjøbenhavn.

Konrad Jørgensens Forlagsforretning.

1893.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Kolding ved H. P. Warberg.

For nogle Aar tilbage skrev Redaktøren af »Kjøge Avis«, Hr. Frederik Opffer, i sit Blad nogle Artikler om de danske Brugsforeninger, hvori han skildrede disse som i alle Henseender samfundsfarlige Indretninger, der var oprettede udelukkende med det for Øje at komme politiske Modstandere økonomisk til Livs. Han afmalede dem tillige som Arnesteder for moralsk Fordærvelse og fandt, at de rettelig burde hedde Drukkenboldtforeninger i Stedet for Brugsforeninger.

Disse naragtige Angreb bidrog naturligvis til — hvad den Slags Angreb al Tid gjør — at fremme den Sag, det var Meningen at hæmme. Foreningernes Venner fik sig en hjærtelig Latter, og deres Modstandere var alt andet end stolte af den Maade, hvorpaa Hr. Opffer var gaaet i Ilden for dem.

Nys har en Hr. Frederik Vett gjort sig til Tolk for et Angreb af lignende Natur paa de danske Brugsforeninger, pudsigt nok i et begejstret Foredrag om de engelske Brugsforeninger, der netop har været de danske Brugsforeningers Forbillede.

Paa Grund af, at der er gjort saa meget for at faa dette Foredrag publiceret, idet det ikke blot er refereret i flere af Hovedstadsbladene og aftrykt ordret i et enkelt af disse, men ogsaa er udgivet i Bogform og

blandt andet uddelt til Rigsdagens Medlemmer, føler jeg det som min Pligt overfor et muligt vildledt Publikum at paapege nogle væsentlige Urigtigheder deri.

Ligesom det nok næppe lader sig gjøre at bygge Luftslotte med Grundmur under, som Bygmester Solness siger, han vil, saaledes skal det ej heller være heldigt at opføre grundmurede Bygninger paa Luftfundamenter. Dette Eksperiment foretager dog Hr. Vett, idet han bygger sit Foredrag op paa en fuldstændig fejlagtig Fremstilling af de danske Brugsforeningers Virksomhed, og man faar derfor straks Grund til at frygte for Soliditeten af det paa dette Fundament opbyggede.

Hr. Vett begynder — efter en lille Indledning — straks sit Foredrag saaledes:

»Der eksisterer her hjemme meget forskjellige Forestillinger om de engelske »Stores« og om den Forretning, disse drive. Mest almindelig, tror jeg, oversætter man Betegnelsen ved »de engelske Forbrugsforeninger«, og dette Navn er egentlig tilstrækkeligt til at kølne den danske Kjøbmands Interesse for disse Institutioner. Som bekjendt forestiller man sig her til Lands ved »Forbrugsforeninger« en Samling Høkerboder i forskjellige Landsbyer, anlagte for om muligt at ruinere Kjøbmændene i nærmeste By, og, foruden dette Hovedformaal, tænker man sig, at en saadan Forening som Neben-Geschäft driver en Smugkro, hvor der i lave Stuer drikkes høje Snapse for et eller andet Partis Fremeller Tilbagegang. — Det hele ender med en Fallit og store Tab for Handelsstanden.

»Dette Billede passer ikke paa de engelske »Stores« med deres Million-Omsætninger og deres absolut upolitiske og rent kommercielle Karakter; og medens vore Forbrugsforeninger arbejde paa at splitte Forretningen ud til enhver Landsby, saa er det de engelske Selskabers Formaal at koncentrere den Afsætning, de raade

over, saa meget som muligt. De søge deres Fordel ved denne Koncentrering i Forening med deres faste Forretningsprincip — Kjøb og Salg kun mod kontant Betaling.«

Efter saaledes at have konstateret sin kolossale Uvidenhed om Foreningsforholdene her hjemme gaar Hr. Vett over til at skildre de lignende Forhold i andre Lande. Det lover ikke godt!

Hvorledes mon Hr. Vett vilde optage det, om nogen fremsatte den Paastand, at Hovedformaalet for de danske Kjøbmænd først og fremmest var det, at faa deres Kunder ruinerede og dernæst at berige sig selv? Jeg tænker vel, at Hr. Vett — som jeg formoder, selv er Kjøbmand — vilde afvise en saadan Paastand, som den fortjente. Det mildeste Ord, han vilde bruge om en saadan Beskyldning, vilde vist være, at den ikke var »gentlemanlike«, og det er da ogsaa det mildeste Ord, jeg kan bruge om hans Omtale af den Bevægelse, der er oppe i hans Fædreland for at mildne Kaarene for de uheldigt stillede i Samfundet, og som afgjort har baaret gode Frugter.

Det kan jo være, at der her, som i England og andre Lande, findes politiske Brugsforeninger — der er jo braadne Kar i alle Lande —, jeg vil ikke benægte, at saadanne kan findes, men jeg kjender ingen, og jeg kjender vist endda de danske Brugsforeninger bedre end Hr. Vett. Jeg kunde nævne en hel Del Eksempler paa danske Brugsforeningers kemiske Renhed for politiske Tendenser, men vil indskrænke mig til at omtale Forholdet i saa Henseende i et Par Brugsforeninger, som jeg har staaet, og for den enes Vedkommende endnu staar, meget nær.

Den første er Idestrup Sogns Brugsforening paa Falster, hvilken Forenings Tilværelse skyldes dels en meget radikal Venstremand — ja, saa vidt jeg ved

Socialist — men tillige i en væsentlig Grad den Mand, hvis Broncestatue Kjøbenhavnerne for Tiden glæder sig ved at beskue i Charlottenborg-Udstillingens Gaard, en Mand, hvis Navn den danske Landbostand i Almindelighed og den falster-lollandske i Særdeleshed længe vil bevare i taknemlig Erindring, nemlig Hr. Konferentsraad Tesdorpf. I politisk Henseende var disse to Ophavsmænd til Foreningen saa store Modsætninger som muligt, men dette var ikke til Hinder for et enigt Samarbejde mellem dem, Brugsforeningsanliggender vedrørende, eller i de øvrige Foreninger, der var oprettede for at gavne den fattige Befolkning der paa Egnen: Alderdomskassen, Sygekassen og Begravelseskassen. Og saa godt som udelukkende politisk radikale Medlemmer af Brugsforeningen valgte Hr. Tesdorpf til Formand for deres Forening og Sognets mest udprægede Højremand til Forretningsfører.

Den anden Forening — den, som jeg for Tiden staar i meget nær Forhold til — er V. Nebel Brugsforening i Jylland. Denne Forenings politiske Karakter vil man vist være paa det rene med, naar jeg nævner, at de to Formænd, den har haft i Løbet af de ca. 20 Aar, den har bestaaet, begge var Højremænd. Den ene af dem havde endogsaa stillet sig som Rigsdagskandidat over for Egnens Venstre-Rigsdagsmand, Berg, medens langt det overvejende Antal af Medlemmerne var ivrige Venstremænd.

Jeg har i de to omtalte Foreninger ingensinde set, at politiske Uoverensstemmelser har kastet nogen Skygge over Samarbejdet paa Foreningsomraadet, men derimod er jeg overbevist om, at Enigheden paa dette nevtrale Omraade, her som andetsteds, har virket dæmpende paa de politiske Stridigheder, som Olie paa oprørte Bølger.

Skulde Hr. Vett imidlertid kunne finde en eller flere Foreninger, som han kunde stille frem i Modsætning til disse to nævnte, saa tror jeg dog, det vilde være bl. a. i hans egen Stands Interesse, at ikke hele Standen eller Sagen dømmes for den enkeltes Synder.

Det er et sørgeligt Endeligt, Hr. Vett spaar de danske Brugsforeninger: »Det hele ender med en Fallit og store Tab for Handelsstanden.« Men heldigvis er der ingen Anledning til at anse Hr. Vett for nogen stor Profet, han synes at kjende lidt nok til de nærværende Ting og kjender vel mindre til de tilkommende. Det kunde være meget interessant at høre Hr. Vetts Begrundelse af denne Forudsigelse. Han er ikke naaet til dette Resultat gjennem en Sandsynlighedsberegning, thi endnu har man jo kun hørt lidt til Fallitter blandt Brugsforeninger og endnu mindre til, at disse har bragt Tab for Handelsstanden, hvilket sidste da næsten ogsaa anses for at høre til det umulige, paa Grund af Foreningernes Medlemmers solidariske Ansvarlighed; og Sandsynligheden taler for, at der i saa Henseende ikke vil ske nogen Forandring i Fremtiden. Men der er Methode i Galskaben. Hr. Vett har bygget sin Spaadom, som saa meget andet af det, han har gjort gjældende, paa — Luft.

Hvad angaar den Beskyldning, at Brugsforeningerne skulde være Smugkroer, saa ved jo enhver, der kjender en lille Smule til Handelsforholdene paa Landet, at det ikke er Brugsforeningernes mindste Fortjeneste, at de har faaet udryddet en stor Del Høkerboder, der var Arnesteder for Drukkenskabs og anden Umoralitets Udbredelse; og ikke sjældent har det endog været Hovedhensynet ved Brugsforeningernes Oprettelse at faa den Slags Buler tilintetgjorte.

Om end Vittigheden om »de høje Snapse«, der drikkes i de »lave Stuer«, ikke giver noget særligt Bevis paa fin Dannelse, saa vidner den dog tilstrækkeligt om

det aristokratiske Sindelag, hvormed man fra visse Sider betragter Brugsforeningssagen.

Det lader forøvrigt til, at Hr. Vetts Begejstring for Brugsforeningerne væsentlig er betinget af den Afstand, der er imellem ham og disse, saaledes, at han har størst Sympathi for dem, der er længst borte, medens Kjærligheden kølnes, jo nærmere de kommer ham ind paa Livet. Brugsforeningsbevægelsen i England og Frankrig har hans fulde Sympathi, men naar han saa kommer til vore nære Naboer, Tyskerne, synker hans Begejstrings Varme næsten ned til Nulpunktet. Om Tyskland skriver han:

»Der eksisterede allerede i Treserne enkelte Selskaber eller Foreninger, de saakaldte »Consumvereine« i Tyskland, som var en Slags Mellemting mellem vore Forbrugsforeninger og Rabatforeninger, og disse søgte, ligesom vore Foreninger, at opnaa en Del Fordele uden at risikere noget som helst. — Medens derfor de forskjellige Bankforretninger florerede, kom Konsumforeningerne ingen Vegne.

»I 1887 bebudedes der saa i Trontalen til den tyske Rigsdag, at Regeringen agtede at fremlægge en Lov for at regulere Andels-Selskaberne med særligt Hensyn til saadanne, som vilde drive Detail-Forretning. Den 1. Maj 1889 udkom den ny Lov, og fra den Dag begyndte man i Tyskland at etablere Detailforretninger efter engelsk Mønster.

»Enkelte af de før omtalte »Consumvereine« havde allerede tidligere oprettet egne Udsalg, men disse havde ringe Betydning, da deres Virksomhed var indskrænket til som sluttede Selskaber at sælge Varer til deres egne Medlemmer, som hæftede solidarisk for Selskabets Forpligtelser. Ved den ny Lov blev Medlemmernes Ansvar gjort »limited«, og paa knapt to Aar udviklede Forholdene sig paa følgende Maade:

»I 1889 eksisterede følgende Selskaber med eget Udsalg:

»Selskabernes Antal: 198.

»Disses samlede Kapital: 4 Mill. Mark.

»Disses Omsætning: 47 Mill. Mark.

»I 1891 eksisterede følgende Andelsselskaber, som dreve Detailforretning:

»Selskabernes Antal: 402.

»Flydende Kapital: 4½ Mill. Mark.

»Omsætning: 63½ Mill. Mark.«

Det ser jo grumme smaat ud med Tyskerne — i Hr. Vetts Fantasi! men noget anderledes ser det ud i Virkeligheden. Naar Hr. Vett siger, at enkelte af de før omtalte »Consumsvereine« havde allerede oprettet egne Udsalg inden 1. Maj 1881, men disse havde ringe Betydning o. s. v., saa hænger det saadan sammen, at der allerede i 1875 eksisterede *618* Brugsforeninger i Tyskland. Da den ny Foreningslov udkom i 1889, var Foreningernes Antal stegen ikke til 198 men til *862*, og at de ikke har haft saa hel ringe Betydning endda, skal jeg vise ved at nævne nogle af de tyske Brugsforeningers Omsætning i 1888:

Breslau	6½	Mill.	Rmk.
Görlitz	5	—	—
Magdeburg	4½	—	—
Stuttgart	3	—	—
Hamborg	1	—	—

Desforuden fandtes der over 20 andre Brugsforeninger, hvis Omsætning var naaet godt op imod Millionen.

I 1891 var Antallet af de tyske Brugsforeninger steget — ikke som Hr. Vett angiver til 402 — men til *1122*. Selvfølgelig er det ogsaa grundig urigtigt, naar Hr. Vett ansætter Omsætningen i 1889—91 til 47—63½ Mill. Mark; 200 Mill. Mark vil være et rigtigere Tal.

Saa nævner Hr. Vett, at der til de tyske Foreningers Samarbejdes Fremme er »oprettet Centralkontorer i

München, Breslau og Bremen«. Det er et daarligt Billede af de tyske Foreningers mønsterværdige Organisation; jeg skal forsøge at tegne et andet:

I Følge de statistiske Indberetninger fandtes der den 31. Maj 1892 8418 Andelsforeninger i Tyskland, nemlig:

4401 Kreditforeninger,
1122 Brugsforeninger,
1130 Raastofforeninger,
312 Redskabsforeninger,
66 Magasinforeninger,
1238 Produktionsforeninger,
94 Forsikringsforeninger og
55 Byggeforeninger.

Af disse Foreninger tilhører 1470 den af Dr. Schulze Delitzsch i Aaret 1859 oprettede Fællesforening »Verband der deutschen Erwerbs und Wirthschaftsgenossenschaften«, nemlig:

1044 Kreditforeninger,
354 Brugsforeninger og
72 andre Foreninger.

Men disse 1470 Foreninger er igjen inddelte i 33 Underafdelinger (»Unter-Verband«). Hver af disse Underafdelinger holder periodiske Møder, og en Gang aarlig afholdes der et Møde af Repræsentanter for alle Foreningerne (»Allgemeiner Genossenschaftstag«), hvor de fælles Anliggender drøftes og fælles Beslutninger tages.

»Til Fællesforeningen af det tyske Riges landøkonomiske Foreninger« hører 3055 Foreninger, indordnede i 13 Centralforeninger, nemlig:

1413 Kreditforeninger,
906 Raastofforeninger og Brugsforeninger,
705 Mejeriforeninger og
23 andre Foreninger.

Til »Generalformandsforeningen af Landbo-Foreninger i Tyskland« (de raiffeisenske Foreninger) hører:

1000 Laanekasser,
2 Brugsforeninger,
15 Mejeriforeninger og
16 andre Foreninger.

Desforuden findes der nogle andre Fællesforeninger, som ikke yderligere har centraliseret sig.

Allerede i Treserne oprettede man en Fællesindkjøbsforening for de tyske Brugsforeninger, som imidlertid mislykkedes, til Dels paa Grund af slet Forretningsførelse. Man har siden gjennem Fællesindkjøbere eller ved Samvirken ad anden Vej forsøgt at forskaffe sig Varerne billigere, end de enkelte Foreninger selv har kunnet. Men ved de forskjellige Underforbundsmøder og ved Fællesmødet i München i Aar har man nu besluttet at udføre, hvad man alt længe havde været enig om skulde sættes i Værk: at oprette en Fællesindkjøbsforening for de tyske Brugsforeninger efter engelsk Mønster, og et Forsøg i den Retning er allerede paabegyndt i Bremen.

Hr. Vett oplyser om, at der findes Fællesindkjøbsforeninger i England og Frankrig, men nævner ikke, at der ogsaa findes saadanne i Tyskland, i Holland, i Belgien og — i Danmark.

Sagtens er Hr. Vett for stort anlagt til at have kunnet opdage disse smaa Fællesforeninger, thi stort skal *det* være, der har hans Sympathi. Det, han sværmer for, er koncentrerede Bedrifter med Millionomsætninger, men det er fejl, at han ringeagter de smaa Begyndelser, af hvilke de store Bedrifter dog al Tid maa vokse frem, eller ringeagter de smaa Forhold i sit Fædreland, der dog er i grødefuld Udvikling og lover store Resultater for Fremtiden.

At der i det lille Danmark findes ca. 500 Brugsforeninger med en Omsætning af antagelig mindst 12 Millioner Kroner, maa jo nemlig kaldes en ganske god Begyndelse, og det er tillige et Faktum, at ikke blot Foreningernes Antal hvert Aar betydelig formeres, men at der ogsaa er Fremgang i de enkelte Foreningers Trivsel.

Nu ja, det er vel det, der ikke huer Hr. Vett, at her findes saa mange Brugsforeninger med kun en lille Omsætning hver, at »Forretningen« her er »splittet ud til enhver Landsby«, hvad han siger er i Modsætning til de engelske Brugsforeningers Formaal, som er at »koncentrere Omsætningen«. Uagtet Hr. Vetts Paastand tror jeg alligevel, at det modsatte er Tilfældet, og at Dannelsen af Brugsforeningerne i England og Danmark er sket efter samme Principer. Principet har her som dér været: gjennem Foreningerne at gavne de trængende Klasser i Befolkningen, og da de trængende Klasser i England i Almindelighed findes i Stæderne og særlig er koncentrerede i de store Fabriksbyer, anlagde man selvfølgelig Brugsforeningerne der. Men lige saa selvfølgelig etablerer man hos os Brugsforeningerne paa Landet, fordi det særlig er der, Trangen findes.

Ganske vist findes der ved de smaa Foreninger det uheldige Forhold, at man ikke al Tid kan have handelskyndige Forretningsførere, og at man gaar Glip af de Fordele, der er ved at indkjøbe Varerne i store Partier. Paa dette uheldige Forhold er der imidlertid raadet Bod ved Oprettelsen af to Fællesindkjøbsforeninger, den ene for Øerne med Kontor og Lager i Kjøbenhavn, og den anden med Hovedkontor i Aarhus og Lagre i Aarhus, Randers og Kolding. Nu kan de allermindste Brugsforeninger derigjennem kjøbe deres Varer lige saa billigt som dem med de største Omsætninger, og de Foreninger, hvor der savnes varekyndige Indkjøbere, faar de samme gode Varer som dem, der har sagkyndige Forretningsførere.

Sammenligning mellem Udviklingen i Fællesforeningen af jyske Brugsforeninger og den engelske og skotske Fællesforening.

Udviklingen i den jyske Fællesforening i de forløbne 5 Aar.

Aar	Antal Foreninger	Omsætning		Brutto Fortjeneste		Netto Overskud		Drifts-Omkostninger		Udbetalt Dividende		Tillagt Reservefonden	
		Kr.	Øre	Kr.	Øre	Kr.	Øre	Kr.	Øre	Kr.	Øre	Kr.	Øre
1888*	35	136,552	05	3,525	86	409	27	3,116	59	—	—	409	27
1889	65	517,256	32	13,556	03	3,221	41	10,334	62	2,691	68	529	73
1890	73	726,681	38	22,773	53	5,113	48	17,660	05	4,415	04	698	44
1891	81	958,056	73	30,987	90	13,100	22	17,887	68	12,395	33	704	89
1892	94	1,205,680	79	45,446	94	22,843	56	22,603	38	18,909	00	3,934	56

* 1/3 Aar.

Den engelske Fællesforening i de første 5 Aar.

Aar	Omsætning		Netto-Overskud	
	Kr.	Øre	Kr.	Øre
1864	914,125	00	4,747	00
1865	2,147,227	00	24,142	00
1866	3,119,777	00	58,845	00
1867	5,914,997	00	78,420	00
1868	7,328,710	00	86,880	00

Den skotske Fællesforening i de første 5 Aar.

Aar	Omsætning		Netto-Overskud	
	Kr.	Øre	Kr.	Øre
1869	1,441,590	00	24,041	00
1870	1,870,994	00	42,997	00
1871	2,891,676	00	73,440	00
1872	4,667,200	00	96,302	00
1873	6,835,360	00	127,880	00

Og selv de Foreninger, der endnu ikke har faaet Forstaaelse af, at skal deres Sag vinde fremad, kan dette kun ske gjennem enigt Samarbejde, — selv disse nyder Frugterne af Fællesforeningernes Konkurrence med Grossisterne.

Naturligvis er det endnu kun forholdsvis lidt, Fællesforeningerne her i Landet har kunnet udrette, dels fordi man her hjemme endnu altfor lidt er kommen til Erkjendelse af, hvad Styrke der ligger i Fællesskabet, og dels paa Grund af gjensidig Mistro og manglende Solidaritetsfølelse. Men at der er Fremgang med Hensyn til Samvirken, vil fremgaa af foranstaaende Tabel over den *jyske* Fællesforenings Udvikling. Og at Udviklingen her godt kan taale Sammenligning med de engelske Fællesforeningers Udvikling, vil ses af den udførte Sammenstilling.

Fremgangen i disse tre Fællesforeninger i de første 5 Aar har altsaa fundet Sted i omtrent følgende Forhold:

Den jyske Fællesforening	1	—1½	—2½	—3¼	—4
— engelske —	1	—2	—3¼	—6	—7
— skotske —	1	—1¼	—2	—3	—5

At Udviklingen er foregaaet svagest i den jyske Fællesforening og stærkest i den engelske, ligger i Sagens Natur. I England kom Fællesforeningen frem som noget ganske nyt, ukjendt og uprøvet; ikke underligt derfor, at den begyndte med en lille Tilslutning; men der var Betingelser til Stede for en enorm Tilslutning, efterhaanden som det viste sig, at dens Virksomhed gav stedse bedre Resultater. Anderledes her, hvor man ikke alene forud kjendte de glimrende Resultater af de engelske Fællesforeningers Virksomhed, men hvor der alt fandtes en Fællesforening, hvis Betydning man havde haft Lejlighed til at prøve. Den jyske Fællesforening begyndte derfor med en forholdsvis stor Tilslutning, men

med mindre Betingelser end den engelske Forening til stærk Vækst.

Betragter man derfor den jyske Fællesforenings Udvikling i Forhold til de tilstedeværende Betingelser, da falder en Sammenligning med Verdens berømteste Fællesforening endda ikke saa bedrøvelig ud for os. Er vi end gaaede smaat frem, saa er det dog med regelmæssige og sikre Skridt, og vi har Grund til at nære Haab om en fremtidig sikker og stadig fremadskridende Udvikling.

Den engelske Fællesforening har nu i de forløbne 29 Aar, den har virket, naaet en aarlig Omsætning af ca. *150 Millioner Kroner,* og den skotske Fællesforening i de 24 Aar, denne har bestaaet, til ca. 50 Millioner aarlig, og Enden paa disse Foreningers Udvikling er dog sikkert ikke paa langt nær naaet endnu, tværtimod er Udviklingen i en saa stærk Stigen, at Omsætningen i 1891 var mere end dobbelt saa stor som i 1881 (ca. 80 Millioner større).

Saa vidt naar vi naturligvis aldrig, dertil er blandt andet vort Landomraade for lille. Hvem véd dog, hvor vidt vi kan naa? Foreløbig stræbes der kun efter at samle *alle* de danske Brugsforeninger i *én* Fællesforening, og saa skal det forsøges, om den skandinaviske Unionstanke ikke kan virkeliggjøres paa Brugsforeningsomraadet.

Naar Hr. Vett siger, at det er de engelske Brugsforeningers *Formaal* at koncentrere *Omsætningen,* saa tror jeg ikke, dette er rigtigt; derimod er det et af deres *Midler* at koncentrere *Indkjøbene* — ligesom hos os. Her taler jeg naturligvis om de rigtige Brugsforeninger: Andelsforeningerne, og ikke om Handels-Aktieselskaberne, som Hr. Vett ogsaa omtaler og omtrent slaar i Hartkorn med de førstnævnte, ligesom det sikkert ogsaa er disse Aktieselskaber, der staar hans Hjærte nærmest.

Om de nævnte Aktieselskaber siger den store engelske Foreningsfører og Skribent Holyoake: »De kjender intet til Foreningssagens Grundsætninger, repræsenterer dem ikke, gjør intet for at fyldestgjøre og udbrede dem, de har ingen Del i den Kamp, disse Foreninger fører, og yder dem ingen Hjælp til at overvinde Vanskelighederne.«

Disse to Arter Foreningers Maal og Principer er nemlig hinanden diametralt modsatte. Lighed imellem dem findes kun i Midlerne. Den store Grundtanke i Andelsforeningerne er: gjennem disse at søge udjævnet den gabende Kløft, der findes mellem Kapitalisternes og Arbejdernes eller de uformuendes Livsvilkaar, at søge de sociale Forhold ændrede derhen, at »Faa har for meget, og færre for lidt«. Midlerne er her at samle de mange Smaafolks smaa Betingelser: Kapital, Arbejde og Dygtighed, med hvilke de enkelte intet formaar at udrette, til mere ligestillede Betingelser for dem og Kapitalisterne til at etablere Bedrifter, hvorved de selv nyder det fulde Udbytte, i Stedet for at maatte nøjes med at modtage den Part af Bedriftens Udbytte, som Kapitalist-Arbejdsgiveren betaler for Arbejdets Udførelse, og lade denne beholde Broderparten af Udbyttet.

Jeg vil lade Holyoake fortælle, hvorledes de Rochdale Væverе gjorde den Opdagelse, der har forbavset hele Verden og vist Vejen til at skabe en social Revolution til Oprejsning for de undertrykte Samfundsklasser, den Opdagelse, at der af de fattiges Smaapenge kan skabes store Kapitaler ved at lægge dem sammen. Holyoake skriver:

»Ved Slutningen af Aaret 1843 paa en af disse taagede, mørke, skumle, hæslige og ubehagelige Dage, som ingen Franskmand kan bringes til at beundre — saadanne Dage, som indtræffer i November, hvor Dagslyset ganske er brugt op, og Solen har opgivet ethvert Forsøg paa at skinne, hvad enten det er af Ærgrelse eller Fortvivlelse

— paa en saadan Dag forsamlede nogle fattige Vævere, der var uden Arbejde, næsten uden Føde og aldeles fortvivlede over deres Stilling i Livet, sig for at overveje, hvad de skulde gjøre for at bedre deres Stilling som Fabrikarbejdere. Fabrikanterne har Kapital og Kjøbmændene Varelagre; hvorledes skulde de da kunne hjælpe sig frem uden nogen af Delene? Skulde de give sig ind under Fattigvæsenet? Det vilde berøve dem deres Selvstændighed. Eller skulde de udvandre? Det vilde omtrent være det samme som at blive deporteret for den Forbrydelse at være bleven født fattig. Hvad skulde de da gjøre? De vilde begynde Livets Kamp paa deres egen Regning; de vilde, saa vidt dem selv angik, gjøre Kjøbmænd, Fabrikanter og Kapitalister overflødige; uden Erfaring, Kundskaber eller Penge vilde de være Kjøbmænd og Fabrikanter. En Subskriptionsliste blev sendt omkring — Børsen vilde ikke vente stort Udbytte deraf. Et Dusin af disse Lilleput-Kapitalister paatog sig en ugentlig Indbetaling af to Pence (omtrent 14 Øre) — en Sum, som disse Rochdales Rotschilder næppe vidste, hvorledes de skulde udrede. Naar disse store Aktiehavere havde gjort to og halvtredsindstyve Indbetalinger, vilde de have tilstrækkeligt i deres Bank til dermed at kjøbe en Sæk Hvedemel; nu har disse fattige Mænd deres egne Møller og Pakhuse, og de har en Forretning i det store, hvor de aarlig sælger for omtrent 1,700,000 Kr.[1]) i rede Penge. Efter deres sidste Fjerdingaarsregnskab (1857) havde de solgt for over 340,000 Kr., saaledes at de altsaa ugentlig tog over 16,000 Kr. ind i rede Penge.«

Til Forfærdelse og Overraskelse for Omverdenen bekjendtgjorde de Rochdale Vævere følgende Program:

---

[1]) De her anførte Tal gjaldt 1857, senere er Omsætningen stegen til det mangedobbelte.

»Det er Foreningens Øjemed og Formaal at træffe Foranstaltninger til dens Medlemmers pekuniære Fordel og til Forbedring af deres sociale og huslige Stilling ved gjennem Aktier paa et Pund Sterling (ca. 18 Kr.) at tilvejebringe en tilstrækkelig Kapital til derved at iværksætte følgende Indretninger og Foranstaltninger: Oprettelsen af et Varelager til Udsalg af Levnedsmidler, Klæder m. m., Opførelse, Kjøb eller Indretning af et Antal Huse, hvori de Medlemmer, der ønsker at hjælpe hverandre til at forbedre deres huslige og sociale Stilling, kan bo; Paabegyndelsen af Fabrikationen af saadanne Varer, som Foreningen maa bestemme sig til for at skaffe Arbejde til saadanne Medlemmer, der er uden Arbejde eller lider som Følge af gjentagne Nedsættelser af deres Arbejdsløn. Til videre Bedste og Sikkerhed for Foreningens Medlemmer vil Foreningen kjøbe eller forpagte en eller flere Landejendomme, som skal dyrkes af Medlemmer, der er uden Arbejde, eller hvis Arbejde er slet betalt.«

Publiceringen af dette Program er sikkert bleven modtaget med Spot og Latter i Handelsverdenen, og de fleste, der læste Programmet, har sikkert trukket paa Skuldrene af de uvidende Væveres Fantasterier. Men Spotten og Latteren er nu forstummet i Forretningsverdenen — hvor den lyder, klinger den i alt Fald noget unaturlig —, og Fantasterierne har vist sig at være blevne Virkelighed.

Principet, der indeholdes i disse Rochdale »Workmen«s Program, er det samme, der den Dag i Dag overalt i Verden er Grundtanken for Andelsforetagender.

Karakteren af den anden Art af »Cooperative Stores«, som Hr. Vett omtaler under Betegnelsen »Gentlemen Stores«, angiver han, idet han oplyser om, at de er opstaaede paa Grund af Publikums Krav i Henhold til deres Kundskab om Resultaterne af de nordengelske

Andels-Foreningers Virksomhed; at disse »Stores« støttes paa den ene Side af Handelsstandens Kapitaler og paa den anden Side af hele det »bedre Publikum«; samt at disse Aktieselskaber fordeler deres Udbytte som Dividende paa Aktiekapitalen, i Modsætning til Andelsselskaberne, der uddeler Udbyttet i Forhold til Medlemmernes Indkjøb hos Selskabet.

Det fremgaar jo heraf, at medens Principet i Andelsselskaberne er: ligeligst mulig Fordeling af Udbyttet til Medlemmerne og ingen Skat til Kapitalisterne, saa er Principet her: Udbyttet for Kapitalisterne! eller: det største Udbytte for de største Kapitalister!

Det fremgaar ligeledes heraf, at disse Aktieselskaber er dannede af *Handelsstanden,* ikke blot under Trykket af Publikums Krav, men ogsaa som Modtræk mod Andelsselskaberne, idet man klogelig har forstaaet, at det bedste Middel til at modarbejde Andelsselskaberne var at overflødiggjøre dem.

Ja, det er Midlet, men det er ogsaa det eneste, som duer.

Men det gjælder om, at det aldrig glemmes, at naar det Tryk ophører, der har tvunget Handelsstanden til at imødekomme Publikums Krav, da vil ogsaa Virkningerne af dette Tryk ophøre.

Hr. Vett finder, at den Slutning ligger nær, at det kun er et Tidsspørgsmaal, naar lignende Forretninger etableres her til Lands. Dette afgiver yderligere Bevis paa hans Ukjendskab til Forholdene her hjemme; thi begge de omtalte Foreningsformer har jo alt længe eksisteret her i Landet. Af Andelsforetagender findes her jo: Brugsforeninger, Byggeforeninger, Andelsmejerier, Andelssvineslagterier, Andelsbagerier o. fl., og af Aktieselskaber med Fordeling af Udbyttet i Forhold til den indskudte Aktiekapital: Crome & Goldschmidts Fabriker, de danske Sukkerfabriker, de forenede Sprit-

fabriker, de forenede Cikoriefabriker, de forenede Ølbryggerier, det forenede Dampskibsselskab m. fl.

Jo, vi er saamænd helt godt med!

Men det skal erkjendes, at der klæber den store Ufuldkommenhed ved de danske Andelsforeninger, at de i alt for ringe Grad har gjennemført Samvirketanken. I Almindelighed staar de enkelte Foreninger uden Forbindelse med de øvrige, og endnu mindre er der Tale om nogen Samvirken mellem Andelsforeninger af forskjellig Art. I dette Forhold maa der ske en Forandring, ellers er Andelsforeningernes Dage sikkert talte; og de vil blive overfløjede af de samvirkende Kapitalistselskaber.

Men der kan ikke være Tvivl om, at en fuldstændig Gjennemførelse af Andelstanken paa alle Omraader, hvor Fællesskabet kan være nyttigt, vil kunne være til umaadelig Gavn for det store Flertal af Befolkningen, og derfor kan man ikke noksom paaminde de Mennesker, til hvis Gavn disse Foreninger er oprettede, om ikke blot at slutte sig til dem, men ogsaa at være tro mod dem. Og det kan ikke nok som anbefales de enkelte Foreninger at slutte sig fast og i ubrødelig Troskab sammen med de øvrige Foreninger. Først naar det sker, vil Foreningernes Frugter rigtig komme til at kjendes.

Det er mærkeligt at se, hvor ens Foreningernes Historie er i alle Lande, at de overalt — ligesom Hr. Vett oplyser for de engelske Foreningers Vedkommende — af Modstanderne er blevne beskyldte for »saa omtrent alt muligt«. Ogsaa i England har Foreningerne faaet Skyld for at have til Hensigt at ødelægge politiske Modstandere. Rimeligvis er de ogsaa blevne udskjældte for Drukkenboldtforeninger. Men mærkeligt er det, at Hr. Vett anfører den ovenfor citerede Kjendsgjerning, som han antagelig anser for en Taabelighed, samtidig med, at han selv gjør sig til Tolk for lignende Beskyldninger.

Saa siger Hr. Vett: »Hidtil har Foreningernes Drift været besørget af Arbejderne selv, men nu stilles der Fordring om, at Ledelsen skal lægges i Kjøbmandshænder.« Ihvorvel jeg næppe er meget uenig med Hr. Vett om det heldige i, at der findes fagkyndige Forretningsledere, i alt Fald i de større Bedrifter, saa er jeg dog bange for, at han her har forvekslet personligt Ønske med Fakta. Hans Paastand kommer i hvert Fald i Modstrid med, hvad Hr. Francis G. Peabody har gjort gjældende i en Artikel under Overskrift »Industrial Cooperation in England«, i Maanedsskriftet »The Forum«. Efter at Hr. Peabody har givet en Beskrivelse af den engelske Fællesforening og dens uhyre Virksomhed, fortsætter han:

»Naar man tager og samler de statistiske Oplysninger, som kan faas ved en enkelt Gren af en saa betydelig Forretning, vil noget af det første, man vil bemærke, muligvis være dette, at til at lede en saadan sikkert og dygtigt kræves der højlig vel uddannet Forretningstalent. Man vil maaske sige til sig selv: »Forretningsdygtighed hører til de sjældne Ævner. Den er Hemmeligheden i ethvert stort Foretagende, og den maa al Tid kræve en stor Løn. Hvordan tør og kan disse Personer med liden Uddannelse som Forretningsmænd under saa store Forhold haabe at kunne optage en Kappestrid med de store Forretningsmænd paa Verdensmarkedet?« Netop dette Spørgsmaal forelagde jeg en af Grossist-Foreningens Opkjøbere, der havde Ord paa sig for at have Held med sig i sin Virksomhed, men han nægtede øjeblikkelig, at den almindelige Mening, at Forretningstalent var en sjælden Vare, var til at stole paa. Han troede netop ikke, at det var sjældent, men paa den Maade, der nu sædvanlig dreves Forretning, blev Anlæg i den Retning ofte en uopdaget Skat. En Skriver i en Kapitalists Kontor kunde ofte — bemærkede

han — af Naturen have et lige saa stort Administrationstalent som hans Arbejdsgiver; han vilde alligevel vedblive at være Skriver al sin Tid, medens andre Livsforhold har givet en anden Mand det Ry, han muligvis maatte have for usædvanligt Forretningstalent. Co-operation eller Samvirken — fortsatte han — hjælper til at opdage Administrationsævnen. En Mand øver med Held sit Hverv som Medlem af Bestyrelsen for et Detailudsalgssted og ender med at gaa ind som Medlem af Bestyrelsen for Grossist-Forretningen. Paa den Maade staar Vejen til at svinge sig op, selv til meget ansvarsfulde Stillinger, aaben for den simple Arbejdsmand, og ganske naturligt vil Forholdene udpege den Mand, der besidder den ønskelige Dygtighed. Min Hjemmelsmand stadfæstede sin Betragtning ved at fortælle om den Komité, der førte Tilsyn med hans eget Arbejde, — en Komité, der aarlig havde Millioner Pund Sterling under Hænder. Af ni Mænd, Komitéen bestod af, havde én været Fyrbøder, én Tinsmed, én Grovsmed, én Metalarbejder, én Bødker, én Typograf, én Skriver og to Maskinmestre. Grossist-Foreningens samlede Udgift til disse ni Mænds Lønninger for sidste Kvartal af 1888 udgjorde 336 Pund Sterling, hermed iberegnet 100 Pund, der var udbetalt til Dækning af Rejseudgifter. Kort sagt, min Hjemmelsmand var enig med Professor Marshall, naar denne træffende udtalte: I Verdenshistorien er der et Produkt, der er af en Betydning, ja langt overgaar alle andre, som er bleven spildt eller ladet udbenyttet i den Grad, at det med rette er bleven kaldt *Spild-Produktet.* Det er de højere Sjælsævner eller Anlæg, som mange af Arbejderklasserne sidder inde med — de skjulte, de uudviklede, de opdæmmede og ubenyttede Anlæg for mere aandelige Arbejder, der, fordi der ikke gives dem Lejlighed til at blive tagne i Brug, gaar til Spilde. — Grossist-Foreningen (the wholesale society) stadfæster

unægtelig i høj Grad Rigtigheden af dette Syn paa, hvor man kan vente at finde forretningsdygtige Kræfter. — Om Foreningens heldige og hæderfulde Ledelse kan der ikke være nogen Tvivl, og dens Vækst tyder ikke paa Mangel paa indsigtsfulde og fremadstræbende Karakterer. Den er, ligesom hver enkelt af de smaa Foreninger, en Mindestøtte om jævne Mænd.«

Og et andet Sted siger Hr. Peabody om Brugsforeningerne: »Det Held, de har med sig til at optage Konkurrencen med private Handelsforetagender, ligger i den heldige Maade, de ledes paa.«

Men i ét er jeg fuldstændig enig med Hr. Vett, nemlig i, at de samvirkende Foreninger, foruden at være til nationaløkomisk Gevinst, har bidraget og vil fremdeles bidrage mægtigt til at skabe sunde Forhold i Handelen.

At Foreningerne skubber en Del private Bedrifter til Side, er jo beklageligt, men der kan vel næppe være nogen Uenighed om, at det til Trods herfor vilde være taabeligt at holde paa det gamle og ufuldkomne, naar noget nyt og bedre kommer frem.

Ved at læse sidste Afsnit af Hr. Vetts Foredrag kom den Tanke uvilkaarlig frem hos mig, om Hensigten dermed ikke har været at sondere Terrainet og forberede et Forsøg fra engelsk Side paa at gjøre en Del af Englændernes overflødige Kapital frugtbringende ved at etablere »Stores« i Danmark. Direkte Forsyning til de danske Landmænd af engelske Varer, som en Gjentjeneste, fordi Englænderne kjøber vort Smør. Der synes endog at ligge Antydning til en Trudsel om, at hvis vi ikke godvillig gaar ind paa dette Forslag, da vil man gaa til — Avstralien for at kjøbe sit Smør i Stedet for til Danmark.

Men til Trods for, at Hr. Vett aabenbart gjør sig Umage for at lade forstaa, at det er de engelske

Brugsforeningers Fællesindkjøbsforening, der har en saadan Hensigt, tror jeg dog ikke dette, men antager snarere, at det er de engelske Aktieselskaber, der gjærne vilde have deres Millioner forøgede hos os.

Thi det er hævet over enhver Tvivl, at de engelske Brugsforeninger ikke kan begaa en saadan Inkonsekvens eller en saa ukollegial Handling, som det vilde være at lade dens Agent forsøge at trampe de danske Brugsforeninger ned for selv at kunne komme til at sælge deres Varer til de danske Forbrugere. Hvis de engelske Brugsforeninger ønskede deres Virksomhed udstrakt til Danmark, vilde de selvfølgelig have henvendt sig til de danske Brugsforeninger gjennem disses Fællesindkjøb. At tro andet vilde være en Fornærmelse mod de engelske Foreninger.